Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

AMERIČKA LINGVISTIČKA TRAGEDIJA

Midhat Riđanović

Alexander, Ronelle. *Bosnian, Croatian, Serbian, a Grammar: With Sociolinguistic Commentary*. Madison, WI: University of Wisconsin Press, 2006. xxi + 464 pp.

Alexander, Ronelle and Ellen Elias-Bursać. *Bosnian, Croatian, Serbian, a Textbook: With Exercises and Basic Grammar*, Second edition. Madison, WI: University of Wisconsin Press, 2010. xviii + 510 pp.

Ovaj članak je skraćena verzija dužeg prikaza gore navedenih knjiga, objavljenog na portalu academia.edu/midhatridjanovic. Zbog ograničenog prostora većina primjera leksičkih i gramatičkih grešaka i propusta u navedenim knjigama, datih u dužoj verziji prikaza, izostavljena je u ovom članku.

Prvu od dvije knjige koje se ovdje prikazuju zvaćemo kratko *Gramatika* (Grammar), a drugu *Vježbanka* (Textbook). Također ćemo povremeno koristiti kratice B, H i S za Bosanski, Hrvatski i Srpski.

Knjige koje su predmet ovog prikaza bile su tokom posljednjih osam godina glavni pedagoški materijal u SAD za nastavu jezika koji se zvao Srpskohrvatski prije raspada Jugoslavije 1992. godine. Nakon jugoslavenskih ratova u vremenu od 1991. do 1995, na krhotinama bivše Jugoslavije stvorene su nove države, od kojih je svaka svoj jezik nazvala svojim novim imenom. Tako su nastali Bosanski, Hrvatski, Srpski (BHS) i, nešto kasnije, Crnogorski. Naravno, nova imena nisu promijenila jezik u tim državama unatoč naporima normativista, naročito u Hrvatskoj, da jezik svoje zemlje učine drukčijim od ostala tri "jezika." I pored različitih imena, jezici koji su naslijedili Srpskohrvatski suštinski čine jedan jezik, čiji govornici nemaju nikakvih teškoća u međusobnoj komunikaciji. Gramatičke razlike između njih su zanemarljive, a i leksičke razlike su dosta rijetke. Pouzdano se može reći da su britanski i američki Engleki više međusobno udaljeni nego što su to Bosanski, Hrvatski i Srpski. Dešavaju se nesporazumi između govornika britanskog i američkog Engleskog, ali nije poznato da je ikad došlo do *jezičkih* nesporazuma između govornika raznih varijanti BHS-a.

Autori su namjerili da napišu zajedničku gramatiku i udžbenik tri varijante istog jezika. Možda se može napisati jedna knjiga o gramatici dvije ili tri veoma srodne varijante nekog jezka, ali je nemoguće napisati dobar *udžbenik* koji bi korisniku omogućio da stekne solidno znanje jedne ili više varijanti. Nepobitan dokaz ove tvrdnje je činjenica da takav zajednički udžbenik nije nikad napisan za britanski i američki

Engleski.

Unatoč komercijalnom uspjehu knjiga koje se ovdje prikazuju, ja tvrdim da se one mogu ubrojati među najnekvalitetnije udžbenike stranog jezika koji su ikad objavljeni. Pune su grešaka svake vrste: negramatičnih oblika riječi, sintagmi i rečenica, nesuvislih skupina riječi, nekoherentnih dijaloga, traljavih ili pogrešnih gramatičkih pravila, pogrešnih akcenata, pogrešnih alociranja pojedinih riječi ili gramatičkih oblika jednom od tri "jezika" u BHS kompleksu; ovim greškama treba dodati i odsustvo važnih gramatičkih pravila. Ovo su samo teže greške koje su ponavljaju u knjizi.

Gramatika sadrži nekih 50 strana "Sociolingvističkog komentara," kojem – i da je dobro napisan – nije mjesto u udžbeniku BHS-a. Komentar je uglavnom istorija razmirica između balkanskih lingvista oko beznačajnih detalja jezičke prakse, većinom u vezi sa tvrdnjama da je B, H ili S zaseban jezik.

Ja smatram da je najozbijnija greška koju su autori napravili prihvatanje vještačkih oblika riječi koje su proglasili "pravilnim" lingvistički nepismeni i nacionalistički orijentisani balkanski "lingvisti." Svaki nepristrasan posmatrač posljeratne političke situacije na Balkanu može vidjeti da novim državama upravljaju fašistoidne vlade, čvrsto riješene da za svoje feude ponovo uspostave tradicionalne atribute nacionalnih država; pošto je jezk vrhunsko obilježje nacionalnosti, našli su "lingviste" koji se trude da nađu "naučne dokaze" da je jezik njihove posebne države zaseban jezik, koji zaslužuje zasebno ime. "Dokazi" obično ne idu dalje od šačice riječi koje su navodno specifične nekom posebnom "jeziku".

Još jedna krupna greška koju pravi Prof. Alexander odnosi se na određivanje teritorije na kojoj se govori dati balkanski "jezik". Svi prihvataju činjenicu da je Srpski ime jezika koji se govori u Srbiji i da je Hrvatski jezik Hrvatske; u Hrvatskoj živi brojna nacionalna manjina Srba, a u Srbiji Bosanaca, čiji pripadnici zovu svoj jezik svojim nacionalnim imenom, mada svi stanovnici svake od ovih država govore na isti način.

Ali u Bosni i Hercegovini situacija je složenija. Najvažnija stvar u vezi sa jezikom ove zemlje je činjenica da *svi njeni stanovnici govore na potpuno isti način*. Jedini logičan naziv tog jezika bio bi *Bosanski* u *teritorijalnom* smislu (zemlja se zvala samo Bosna od formiranja prve srednjovjekovne bosanske države u 10. vijeku do sredine 19. stoljeća). Osim toga, bosanski Srbi i Hrvati su, u stvari, potomci bosanskih Prvoslavaca i Katolika koji su "preobraćeni" u Srbe i Hrvate tokom 19. vijeka. Zbog toga, u istorijskm smislu, u Bosni nema Srba i Hrvata.

Različita imena bosanskog jezika stvorena su nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine. Svaka obaviještena osoba zna da je taj Sporazum potpisan na brzinu kako bi se zaustavila neprijateljstva; u njemu su napravljene grube greške time što je zemlja koja je stoljećima bila jedna zemlja podijeljena na dva "entiteta", Republiku Srpsku i Federaciju Bosne i Hercegovine, kao i time što je razdijeljen jedan narod koji je tokom više od jednog milenijuma predstavljao jednu naciju sa zajedničkim jezikom i kulturom. U ratu od 1992. do 1995. godine srpski i hrvatski agresori su ubili ili prognali desetine hiljada ljudi da bi stvorili "etnički čiste" oblasti; na žalost, Dejtonski mirovni sporazum je u najvećoj mjeri legalizovao njihovo nelegalno i nemoralno "etničko čišćenje". Tragičan rezultat ovih događaja je potpuna redistribucija

stanovnika ove zemlje, tako da Srbi danas čine 90% stanovništva Republike Srpke, dok Bošnjaci čine skoro polovinu stanovnika Federacije Bosne i Herceovine. Etničko čišćenje rezultiralo je apsurdnom situacijom u kojoj je jedan jezik nazvan različitim imenima – Srpski u Republici Srpskoj i Bosanski, Hrvatski i Srpski u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ovo je, opet, stvorilo potpuno ludu situaciju u školama, koje dijele djecu različitih "nacionalnosti" jer moraju pohađati različite "nacionalne grupe predmeta" u kojima se predaje jezik, književnost, istorija i vjeronauka. U svojoj knjizi Profesor Alexander bezumno i tvrdoglavo prihvata i ističe svaki aspekt ovog odvratnog etničkog čišćenja, i to na svim nivoima – od teritorijalnog do lingvističkog.

Gorka je ironija kako autori iznose svoju glavnu namjeru u predgovoru *Vježbanke* (str. xii): "Naša namjera je bila da damo što je moguće vjerniju sliku stvarne jezičke prakse u okviru koji će biti pristupačan studentima i upotrebljiv u učionici." Međutim, ono što su autori proizveli upravo je suprotno: njihova slika "stvarne jezičke prakse" je prepuna nestvarnih riječi u svakom od tri "jezika".

Sada citiram vjerovatno najšokantniju tvrdnju u bilo kojem udžbeniku stranog jezika; u predgovoru *Vježbanke*, na strani xvi, autori kažu: "Nije potrebno podučavati o svim elementima kompleksnog akcenatskog sistema BHS-a, bilo u početku bilo kasnije, jer se može komunicirati savršeno dobro ako se zna mjesto akcenta u riječi i nekoliko važnih pojava dugog vokala." Svi znamo da postoje načini da se komunicira bez upotrebe riječi – znakovi gluhonijemih, pantomima, gestikulacija i jezik tijela uopšte – pa zašto učiti jezike, zašto pisati udžbenike stranih jezika? Tvrdnja kojom se akcenti u BHS-u otpisuju kao irelevantni analogna je tvrdnji koja bi se pojavila u udžbeniku Engleskog kao stranog jezika u kojem autor tvrdi da nije uopšte potrebno učiti sve elemente složenog sistema engleskih glagolskih vremena!

Dijalozi koji se javljaju u svakoj lekciji obično su neprirodni i zvuče vještački, ponekad i besmisleno. Autori su napravili po meni najgoru grešku u pisanju udžbenika stranog jezika: sastavljali su dijaloge da bi ilustrovali posebne gramatičke elemente i/ili riječi koje su učenici trebali da nauče u datoj lekciji, ne obraćajući pažnju na sadržaj dijaloga, tako da su neki dijalozi nakaradni, a ponekad i granično blesavi; ovo ilustruje sljedeći odlomak na šestoj strani *Vježbanke*:
2. George je profesor, a Mary je profesorica.
3. A njihov pas?
2. Njihov pas nije profesor. Pas nìje čovjek!
Mora biti da autori *Vježbanke* jako vole pse. Sastavili su dijalog, dat na strani 24 te knjige, da bi pripremili njenog američkog korisnika da kupi psa kad stigne tamo, a ne kartu na autobuskoj stanici. Amerikancu se nudi žuti pas [sic], ali njegov brat, za kojeg kupuje psa, ne voli žute pse, on više voli (nepostojeće) crvene pse! Nešto što su autori propustili da urade jeste da sastave jedan dijalog između Amerikanca koji uči BHS i bosanskog/hrvatskog/srpskog uposlenika aerodroma, koji će ga prosvijetliti o komplikovanim propisima vezanim za transportovanje psa avionom preko Atlantika!

Evo još primjera apsurdnih rečenica u dijalozima:
Pod *djevojkama su stolice.* (str. 113)
Doručak je u *djevojkama*. (str. 113)
Doručak je u *mirnoj djeci*. (str. 115)
Bez *balkanskih jezika* nema sreće. (str. 119)

Pjevam pjesme *balkanskim jezicima*. (str. 119)
S *balkanskim jezicima* divno je živjeti. (str. 119)
O, balkanski jezici! (str. 119)
Ispod čega je stolica? (str. 120)
Ovo pitanje se odnosi na potvrdnu rečenicu *Pod djevojkama su stolice*. Pošto su djevojke ljudska bića a ne stvari, odgovarajuće pitanje, ma kako bilo inače apsurdno, trebalo bi biti *Ispod koga su stolice*?. Jedini odgovor na pitanje *Ispod čega je stolica*? koji bi imao kakvog-takvog smisla bio bi *Ispod djevojčine stražnjice*!

U dijalozima na 26. strani *Vježbanke*, sagovornik "1." pita prodavačicu u knjižari imaju li novi njemački rječnik, na šta prodavačica odgovara: *Imamo ga. Želite li ga*?. Prva od ove dvije rečenice je negramatična u kontekstu u kojem je upotrijebljena (trebalo je reći samo *Imamo*), dok bi druga bila prihvatljiva samo da je iza nje došlo *kupiti*; bez ove glagolske dopune, *željeti* ima značenje seksualne požude, a ljudi normalno nemaju seksualnih želja prema knjigama. Svaki normalan izvorni govornik svakog jezika reći će vam da li je neki niz riječi u njegovom jeziku gramatičan ili nije. Nijedan od dva autora knjiga koje prikazujemo nije izvorni govornik BHS-a, mada je Elias-Bursać živjela u Hrvatskoj dugi niz godina. Očito im se nije dalo da provjeravaju gramatičku prihvatljivost njihovih BHS rečenica konsultovanjem izvornog govornika tog jezika. Da su upitali izvornog govornika BHS-a šta znači *Želite li ga?*, on bi protumačio *ga* kao zamjenicu koja se odnosi na muškarca, a cijelo pitanje u smislu 'Žudite li za njim?'.

Nakon što sam pažljivo pregledao prvih 70 strana *Vježbanke*, našao sam dovoljno grešaka da kažem da ova knjiga nije trebala biti objavljena, čak i da je prošla ozbiljnu redakturu (ukazivanje na sve greške sadržane u njenih 510 strana sigurno bi ispunilo knjigu srednje veličine!). Pošto je dužina ovog članka strogo ograničena, ne možemo priuštiti da opisujemo greške u *Vježbanci*, ali podstičemo zainteresovane čitaoce kojima ne smeta da budu šokirani da pročitaju cjelovit prikaz objavljen na academia.edu/midhatridjanovic, gdje su greške iscrpno opisane i objašnjene.

Mada autori navode da Srpski ima ekavski izgovor u Srbiji a ijekavski van Srbije, ta informacija jedva da je dovoljna za stranca koji uči Srpski, jer on mora biti zbunjen zbrkom "jezikâ" s kojima treba da se nosi, u kojoj, kao vrhunac svega, postoje dva "Srpska" jezika. Jedini ispravan, naučni pristup ovom problemu bio bi da se jezik kojim svi govore u Bosni i Hercegovini nazove *Bosanski* u teritorijalonom smislu, a zatim doda podatak da se taj jezik zvanično zove Srpski u Republici Srpskoj.

Korisnici *Vježbanke* se obavještavaju da "ogromnu većinu riječi u B, H i S upotrebljavaju svi govornici tih jezika u istom značenju". Da bi ilustrovali malu manjinu riječi različitih u Srpskom i Hrvatskom, autori daju spisak parova riječi od kojih je jedna riječ srpska, a druga hrvatska. Zatim dolazi tvrdnja da "Bosanski ponekad upotrebljava obje riječi, nekad radije srpsku riječ, a nekad radije hrvatsku, a u nekoliko slučajeva ima svoju vlastitu riječ." Ovim se tvrdi da Bosanski *upotrebljava* hrvatske i srpske riječi, tj. da je on neka smjesa druga dva jezika, i svoje riječi koristi samo "u nekoliko slučajeva". Ovakav rasistički stav prema Bosanskom nalazimo kod ekstremnih hrvatskih i srpskih nacionalista i nije mu potreban nikakav dalji komentar, mada *treba* istaknuti da najraniji *duži* pisani spomenik na Bosanskom prethodi hrvatskim i srpskim pisanim spomenicima od povijesnog značaja.

Većina strogih gramatičkih pravila iskazana je rečenicama čiji su predikati modificirani riječima kao što su *obično*, *većinom*, *često*, *općenito*; sami predikati su nerijetko izraženi glagolima neodređenog značenja kao *može se javiti*, *pretežno se javlja* i sl., ili sadrže takve glagole. Primjeri se mogu naći na skoro svakoj strani dviju knjiga koje se ovdje prikazuju. Tako na mjestu gdje govori o prijedloškim sintagmama u kojima iza prijedloga dolazi imenica, autor kaže: "Kod većine govornika BHS-a akcent ostaje na imenici, mada se u nekoliko slučajeva pomjera unazad na prijedlog. U Bosanskom, međutim, akcent se često pomjera unazad na prijedlog ako objekt u obliku imenice ima silazni akcent. Ova pomjeranja akcenta ne javljaju se kod svih imenica ili kod svih prijedloga, ali znaju biti česta kod prijedloga koji traže imenicu u akuzativu. (*Gramatika*, str. 26).

Ovo pravilo je bezvrijedno iz barem dva razloga: (a) Neodređene sintagme *kao kod većine govornika, u nekoliko slučajeva, često se pomjera unazad, ne javljaju se kod svih imenica/prijedloga, znaju biti česta* čine da onaj ko uči iz ove knjige ne može primijeniti dato pravilo na način koji će mu omogućiti da upotrijebi pravi akcent na pravom slogu. (b) Pravilo je iskazano tako da sadrži kontradikciju. Prvo nam se kaže da u BHS-u "akcent ostaje na imenici". Sljedeća rečenica počinje sa "U Bosasnkom, međutim, …" Ali ako BHS uključuje Bosanski, što je očito tačno, kakva je ovo nova suprotna informacija o Bosanskom?! Gramatička pravila moraju biti precizna i ne smiju sadržavati neodređene riječi; "lingvista" koji ovo ne zna nije pravi lingvista.

U zaključku bih želio reći da sam apsolutno uvjeren da bi neko ko pokuša da nauči BHS služeći se knjigama *Bosnian, Croatian, Serbian, a Textbook: With Exercises and Basic Grammar* i *Bosnian, Croatian, Serbian, a Grammar: With Sociolinguistic Commentary* sigurno proizveo na stotine pogrešnih oblika riječi, sintagmi ili rečenica.

Moja knjiga *Bosnian for Foreigners: With a Comprehensive Grammar* (Bosanski za strance: sa iscrpnom gramatikom) prisutna je na tržištu od avgusta 2012. Dosad je poručen samo jedan primjerak iz SAD. Knjiga je najavljena na vebsajtu Američkog slavističkog lingvističkog društva u decembru 2012. i na Linguist Listi marta 2013. Informacije o kupovini knjige mogu se dobiti na www.rabic.ba/english. Postoji i elektronska verzija gramatičkog dijela knjige. Ona je napravljena na zahtjev kompanije Lionbridge, međunarodne agencije za prevođenje i marketing, koja je koristi u konstrukciji jezičkih tehnologija za BHS; ova verzija ima naslov *Bosnian Grammar* (Bosanska gramatika) i može se nabaviti preko mog vebsajta http://midhatridjanovic.ba/book-preview.

Evo šta je o ovoj mojoj knjizi rekao jedan od vodećih svjetskih slavista, Profesor Wayles Browne sa Odsjeka za lingvistiku Cornell univerziteta:

> Ova knjiga je plod dugogodišnjeg istraživačkog rada Profesora Riđanovića. On ju je obogatio svojim cjeloživotnim angažmanom u nastavi jezika i lingvistici. Skromno je zove udžbenikom, mada je njen gramatički dio od 345 strana kompletna bosanska gramatika koja sadrži mnoga pravila neopažena tokom dva stoljeća istraživanja gramatike jezika koji sada ima četiri imena.

Američki profesori BHS-a, koje je možda odbio “Bosanski” u naslovu knjige, žrtve su propagande fašistoidnih vlada novih balkanskih država prema kojoj treba ljude što su ranije govorili Srpskohrvatskim jezikom podijeliti u četiri nacije, od kojih svaka ima svoj jezik. Naravno, ovu vještačku podjelu jednog jezika na četiri odlučno odbacuju sve razumne osobe koje žive u bivšoj Jugoslaviji.

Ovo nije promotivni apel za moju knjigu. Ona se sasvim dobro prodaje, i prvo izdanje sa tiražom od 500 primjeraka moglo bi se uskoro rasprodati. Sumnjam da će bilo ko od onih koji predaju BHS u SAD ili koji donose odluke o nastavi BHS-a biti dirnut ovim prikazom ili saznanjem da je udžbenik koji se sada koristi u SAD za nastavu BHS-a izrazito loš, dok se istovremeno na tržištu nudi drugi udžbenik, koji bi se mogao natjecati sa najboljim udžbenicima stranog jezika koji su ikad objavljeni.

Otkad sam napisao prikaz knjige *Bosnian, Croatian, Serbian* autora Alexander and Elias-Bursać, saznao sam da je ona dobila Godišnju nagradu Američkog udruženja nastavnika slavenskih i istočnoevropskih jezika (AATSEEL) kao “Najbolji doprinos jezičkoj pedagogiji za 2009.”. Nema tog broja uskličnika kojima bih mogao izraziti svoje duboko razočarenje ovom “nagradom”. Tužno je da preko deset američkih, britanskih i njemačkih profesora u oblasti slavističkih studija kuju u zvijezde ovo promašeno djelo i slave ga kao “konceptualno remekdjelo” i kao “idealno rešenje za sve one koji žele znati “kako se tačno kaže”. Pozivam vas da u svjetlu mog prikaza razmotrite te pohvale i razmislite o njima. Možete ih pročitati na linku www.bcsgrammarandtextbook.org/Textbook/comments. Ne želim da govorim slavistima šta da misle, ali zaista želim da razmisle kritički o onom što govore.

Dr. Midhat Riđanović, profesor emeritus engleskog jezika i lingvistike Univerziteta u Sarajevu
r.midhat@gmail.com

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.